

Политическото могъщество на България при цар Иван Асен II

Увод

След 337-годишно съществуване през 1018 българското царство попада под ударите на византийският император Василий II Българоубиец. Гибелта на първото българско царство представлява първото голямо историческо изпитание за българския народ. В изминалите години от основаването на държавата, българският народ бил укрепнал етнически, политически и религиозно, което било гаранция за оцеляването му по време на чуждото владичество. Византийската власт, която била наложена в българските земи останала чужда за българите. След многобройни въстания и бунтове през 1185 в Търново избухнало въстание водено от болярите Асен и Петър. То било успешно и довело до създаване на Второто българско царство. Политиката, която Асен и Петър водели до 1197 се ознаменува признанието на България от византия, което станало чрез Ловешкото примирие. Смелите и решителни ходове на Асен, Петър и Калоян до 1202 довели до освобождаване на почти всички български етнически територии. При цар Калоян България не само разширила териториите си, но постигнала и международно признание чрез мирния договор с Византия от 1202 и папската уния. Така България се превърнала във важен политически фактор на Балканите. Постигнатото от първите трима владетели на Второто българско царство е толкова значимо и трайно, че то гарантира възходящото развитие и могъщество на страната при цар Иван Асен II /1218-1241/.

Извори

Сведения за годините на управление на цар Иван Асен получаваме от Бориловия синодик, Добровнишката грамота на Иван Асен, каменния надпис от 1230 в Търново и житието на света Петка. От чуждите това са Никита Хониат, Георги Акрополит, венецианецът Мариано Самуто, Робърт дьо Клари, Жофроа дьо Валардиен, Анри дьо Валансиен. От българските историци посветили трудовете си на първата половина на 13 век са Петър Мутавчиев и Васил Златарски. Допълнителна яснота дават и трудовете на Иван Божилов "Фамилията на Асеневци", Геновева Цанкова "България при Асен и Петър", Петър Петров "Въстанието на Асен и Петър и въстановяване на българската държава".

Политически упадък; борба за престола; управление на цар Борил

Смъртта на цар Калоян предизвикала остри междуособици в българското общество. От това се възползвал Борил, който се оженил за вдовицата на Калоян и превзел престола. Той отстранил даже и законните претенденти. Племенниците на цар Калоян-Алексий Слав и Стрез се отделили като самостоятелни владетели. Алексий Слав се обявил за владетел на Родопската област с център Цепина, по-късно Мелник. Той сключил съюз с латинския император Хенрих и се признал за негов деспот. Стрез избягал в Сърбия, където намерил подкрепа от жупана Стефан Първенчани и се обявил за владетел на Македония, с център Просек. Двата малолетни сина на цар Асен били изведени от страната от техни привърженици, като първо били отведени при куманите. Сведенията за след това са противоречиви. Според едни те били отведени в Галическото княжество, а според други в земите някъде около Киев. Калояновия син

също имал претенции към престола, но той бързо се отказал и се върнал в Рим, за да учи за духовник.

Външна политика

Възползвайки се от размириците в България унгарците окопирали и превзели Белградската и Браничевската област през 1211, а Сърбия-Ниш. Цар Борил не бил в състояние да предотврати тези териториални загуби и бил принуден да ги признае през 1214 чрез мирен договор. През това време вниманието му било насочено към южните граници и войната с Латинската империя. Още през 1208, използвайки вътрешната дестабилизация на страната, латинците навлезли в Тракия и на 1 август същата година превзели Пловдив. В сражението при Пловдив Борил се опитал да използва тактиката на цар Калоян, но императорът не се вписнал да преследва куманската конница, а ударил централните части на българската войско. В следващите години Борил сключил съюз с никейския император Теодор I Ласкарис и довчерашните му врагове Стрез и Слав, за да създава проблеми на латинците. Едва през 1213 година между България и Латинската империя бил сключен мир. Заслугата била на папата, който чрез свой човек убедил Борил да даде доведената си дъщеря за жена на Хенрих. През 1214 Борил организиран коалиция с латинците срещу Сърбия и севастократор Стрез, но всичките намерения претърпели провал.

Вътрешна политика

Несполуките във външната политика се отразявали и във вътрешното положение на страната. Нестабилното положение на страната станало причина за засилване позициите на богомилите и това довело до свикване на събол срещу тях през 1211 в Търново. Сред българското болярство зреело недоволство и като пряк резултат от него е бунтът на Болярите във Видин. При потушаването му Борил трябвало да разчита на унгарците, тъй като куманите били на страната на Болярите, вероятно защото царят се развел с куманската принцеса и се оженил за латинска. Като цяло военните и дипломатически действия на Борил по време на управлението му на довели до стабилизиране положението в страна. Тя изгубила положението, което имала при цар Калоян, както и много територии. Това положение било преодоляно при цар Иван Асен.

Иван Асен II; България до 1230

През 1217 подпомогнати от руски дружини в България се завърнал в България се завърнали синовете на цар Асен-Иван Асен II и Александър. Тяхното завръщане било прието с много надежди от голяма част от населението. Цар Борил бил принудан да се затвори в крепостта си в Търново, изоставен от довчерашните си подръжници. Той се опитал да избяга, но бил хванат, ослепен и хвърлен в тъмница. Така престола бил зает от Иван Асен. Той поел управлението на една отслабнала държава, с орязани територии и агресивни съседи. Политическата ситуация се характеризирала с това, че голяма част от българските земи били в ръцете на във военно отношение по-силни съседи-унгарци и епирци, Алексей Слав продължавал да бъде независим владетел, сключил съюз със епирския владетел-Теодор Комнин, а Пловдив продължавал да бъде в латинска власт.

Още в началото на царуването си Иван Асен се възползвал от завръщането на унгарския крал Андрей II от Vя кръстоносен поход, който трябвало да премине през българските територии. За да премине успешно Иван Асен го кара да върне Браничавската и Белградската област. Две години по-късно Иван Асен се оженва за унгарската принцеса с благословията на папата, като по този начин затвърждава

собствеността си над тези области, тъй като те били част от зестрата на Анна Мария. След като осигурил северните си граници, българският владетел обърнал поглед и на юг. По това време нараствало съпеничеството между Никея и Епир, за това, коя има право да възстанови Византийската империя. Силни позиции имал епирският владетел Теодор Комнин, който успял да превзема Солунското кралство 1224 и се провъзгласил за император. Действията му представлявали опасност за България, затова Иван Асен сметнал, че по-разумно е да се запазят добри отношения с Епир. През 1224 двамата владетели сключили мирен договор, скрепен с брак на доведената му дъщеря и брата на Теодор Комнин-деспот Мануил. По този начин Теодор Комнин спечелил неутралитета на българския владетел при действия срещу Цариград. Докато Иван Асен присъединил към териториите на страната тези на Алексий Слав. Според Борилския синодик, Слав доброволно се подчинил на Иван Асен.

През 1228 починал латинският император Роберт дьо Куртене, който оставил за свой наследник малолетния си син Балдуин II. Приближените на новия император сметнали, че негов настойник трябва да е Иван Асен. В негово лице те откривали една авторитетна личност, която можела да укрепи страната им. Това предположение се подкрепяло и от римската уния. Единствен източник за тези преговори са хрониките на Мариано Самуто. Договорът помежду им бил скрепен с годож между дъщерята на Иван Асен и Балдуин II. Той предвиждал също военна помощ от страна на българите при нападение от епирци или никейци; и на България да бъде върнат отново Пловдив. С тези ходове на Иван Асен щели да засилят позициите на българите в Константинопол. Така заветната мечта на българските владетели да станат владетели на "втория Рим" изглеждала съвсем реална и осъществима. Изглежда това станало ясно и на латинските барони и те тайно, зад гърба на Иван Асен сключили съюз с бившия йерусалимски владетел Йоан дьо Бриен, който ставал настойник на Балдуин II, а дъщеря му била сгодена за Балдуин.

Битката при Клокотница

Епирският владетел с тревога следял ходовете на българския цар, в чието лице виждал най-голямата заплаха за престола си. Затова въпреки договора от 1224 той нападнал България през 1230. Разгневен от постъпката на довчерашия си съюзник Иван Асен организиран бързо войските си и привлякнал на своя страна един кумански отряд. За да повдигне духа на войските си той набучил мирния договор на едно копие като знаме. Войските се срещнали на 9.03.1230, северно от Хасково, областта наречена Клокотница. Поражението на Теодор Комнин било пълно. Той и семейството му били пленени и откарани в Търново, голяма част от войската пленена, а обикновените войници освободени. Великодушната, но не съвсем в духа на българо-византийските войни, постъпка била проява не само на човешчина и мъдрост, но и на добра стратегия. Земите на епирския владетел без съпротива приели властта на Иван Асен, тъй като в голяма част от тях населението било българско. Поражението при Клокотница предизвикало бързото разпадане на Епирската империя. Само в Солун останал да управлява братът на Теодор Комнин, но като васал на българския цар. Към българските територии били присъединени Източна Тракия с Димотика и Одрин, Бемоморието със Сяр, цяла Македония и голяма част от Албания. Така отново както при цар Симеон България опряла на три морета.

Действията на латинските управници останали скрити до 1231, когато Йоан дьо Бриен официално бил коронясан в Константинопол за настойник на Балдуин II. В двойствената

игра на латинските управници взел участие и папата. Разгневен от създаването се положение Иван Асен скъсал унията с Рим и остранил архиепископ – примас Василий, който също бил привърженик на папата.

В отговор на скъсването на унията папа Григорий IX накарал унгарският крал Андрей II да окопира Браничевската и Белградската област. Но успехите им продължили за кратко време, тъй като срещу тях бил изпратен севастократор Александър, който не само ги разбил, но ги накарал да се оттеглят в земите си.

Битката при Клокотница имала последици и в Сърбия. Сръбският крал Радослав бил принуден да абдикира, тъй като загубил подкрепата на Теодор Комнин. На престола се възкачва брат му Стефан Владислав, който бил подкрепян от Иван Асен. За да укрепи съюза със Сърбия, той дал една от дъщерите си за жена на сръбския крал.

ноната обстановка на Балканите предизвикала неизбежни промени във външната политика на България. Като надежден съюзник срещу Латинската империя се очертавала Никея. Опитите за сближаване започнали още през 1231, след като Иван Асен разбрал, че е излъган от латинците. Владетелите на двете държави преследвали различни цели. Йоан Дука Ватаци се стремил да постигне по-лесно заветната си мечта – да покори Цариград. Цар Иван Асен II освен териториални предобивки искал да се постави въпроса за статуна на българската църква. От хрониката на Георги Акрополит разбираме, че такъв договор между България и никея се сключва през 1234 и е скрепен с династичен брак между дъщерята на цар Иван Асен и малолетният Теодор II Ласкарис. Условието на договора предвиждали съвместни военни действия срещу латенците и подялба на завладените територии. По придварителна уговорка с цар Иван Асен II, никейският император трябвало да съдейства за възстановяването на българската патриаршия. Това не можело да стане без одобрението на другите патриарси, затова през 1235 в град Лампсак бил организиран събор, на който било обявено възстановяването на българската патриаршия. Възстановяването на българската патриаршия било едно от големите постижения на цар Иван Асен II.

Според договора от 1235 съюзниците трябвало да нападнат Цариград още същата година. Те обсадили града по суша и море, обсадата продължила чак до есента, но била неуспешна. След неуспешния поход отношенията между България и Никея се охладели. Цар Иван Асен II решил да се откаже от договора като развалил годежа. Причина за действията мубила и промяната на положението Латинската империя. През 1237 стария Йоан дьо Бриен починал, което дало основание на цар Иван Асен II да счита, че може да стане настойник на Балдуин II. Започнали преговори и бил сключен военен съюз срещу Никейската империя, защото сега тя застрашавала българските територии в Тракия. Срещу Никея бил организиран само един поход срещу крепостта Цулурум. По време на обсадата дошли вести от Търново, че царицата, едно от децата на царя и патриарха са умряли. Цар Иван Асен II подпалил бойните машини и се прибрал в столицата. Смята се, че те са починали от някаква епидемия, но според Георги Акрополит това било наказание от бога за цар Иван Асен II, защото той престъпил клетвите си към никейският владетел. Договорът с Никея отново бил подновен, но този път Иван Асен не се ангажирал с военна помощ. Осъзнавайки, че проникването на Никей в Европа може да дестабилизира голатата и обединена, но още нестабилизирана България Иван Асен се оженил за дъщерята на Теодор Комнин-Ирина. Георги Акрополит обяснява, че бракът е сключен на основата на любов, тъй като Иван Асен обичал Ирина така както “Марк Антоний обичал Клеопатра”. В тези думи явно има истина

, но и политическият подтикст е ясен-Теодор Комнин се опитал да възстанови Епирската империя,но не успял да преодолее ефектът от загубата през 1230.

В последните години от живота си цар Иван Асен II се опитал да поддържа удобно за страната статут,като потърсил сближение с Унгария.Това се наложило поради нашествията на татарите по това време.От едно свидетелство на Филип Мускес българският цар разбил един татарски отряд,минаващ през българските земи.В тази сложна обстановка,когато повече от всякога е нужен силен и авторитетен владетел,ненавършил 50 години цар Иван Асен II починал на 24.06.1241.

Той съчетавал в себе си таланта на ловък дипломат и талантлив пълководец.Той издигнал държавата до невиджани висоти и тя се превърнала във важен политически и икономически фактор на Балканите.Нито един проблем засягащ югоизточна Европа не бил решаван без участието на България.

Териториалното разширение и укрепване на страната се отразило благоприятно на българската икономика.Настъпил виден подем в развитието на занаятите и търговията.Сведения черпим от Дубровнишката грамота от 1230г,издадена от цар Иван Асен II,с която той разрешавал на дубровнишките търговци да търгуват на българската територия.Тя е ценен източник,тъй като дава сведения за териториите, които България притежавала и за административното деление по това време.Освен Дубровнишката грамота,друго свидетелство за напредък на страната са намерените златни монети,датиращи от първата половина на XIII век.по времето на цар Иван Асен II започнало монетосеченето на златни,сребърни и медни монети. Монетосечено се свързва с икономическия подем на страната.В науката обаче остава спорен въпроса,дали цар Иван Асен II е първият владетел,при който се сечат монети,тъй като са намерени няколко медни монети датиращи от периода на управление на цар Петър I /1196-1197/.

Израз на общия вътрешно и външнополитически и стопански живот станала и църковната политика.По време на управлението на цар Иван Асен II атонските манастири получили нови земи и привилегии.През 1230 Иван Асен посетил манастира в свете гора,където бил посрещнат от монасите,които изразили своята почит и вяра към него.От тази година е запазена и грамота от царя-"Ватопед".Дарове били изпратени и на Зографския манастир,където имало много български монаси.Между даровете имало и много ценни книги,които за съжаление били унищожени при нападението на латинците през 1275.За разлика от своя предшественик ,цар Иван Асен II проявил толерантност спрямо разпространяващите се по това време ереси и особено към богомилството.Едно писмо на папа Григорий IX до унгарският крал ,в което папата казва,че българският владетел приема в земите си и защитава еретици,доказва,че богомилите не са били подложени на гонения по неговото време.Това било сторено,защото цар Иван Асен II осъзнал,че спокойствието в страната има много важно значение за стабилността и просперитета на България.

Всеобщият напредък дал тласък на развитието на българската архитектура и култура.Столицата Търново се превърнала в главен политически, икономически, религиозен и културен център. За нея с уважение се казвало, че е "третият Рим".

Столицата представлявала добре укрепена крепост.Архитектурният ѝ облик доказва,че трудно може да се каже,че е типичния средновековен град разделен на две части-вътрешна и външна.От светските постройки най-добре са запазени и проучени тези на хълма Царевец. Архитектурните останки доказват,че наред със светските

постройки е имало много жилищни на месното население.

Дворцовият комплекс е представлявал една сложна система постройки изпълняващи представителни и стопански функции. Над двореца, на самия връх, на хълма се намирал дома на патриарха и църквата "Възнесение Христово". Хълмът Трапезица също бил застроен с жилищни и църковни сгради. Между двата хълма имало жилищен квартал, наречен "новият град" или както тогава е бил известен Асенова махала.

През XIIIв усилено продължило строителството на църкви. Независимо, че продължавали да се изграждат базилики, като преобладаващ архитектурен стил се наложили кръстокуполните църкви. Най-голям бил броят им в Търново.